

Hantz Lám Irén

BÚCSÚ A CSÍKSZENTIMREI BÜDÖSTŐL

*„...Mi ez tulajdonképpen? Tó, pocsolya, barlang? Kérek pontos leírást és helyrajzi tájékoztatást. Írd meg a helynek pontos nevét és ottani szállásokat címét, mert esetleg oda is írok majd neked, és ugye bajosan címezhetném meg így: Lám Béla, a »Büdösben«, Románia.”
(Mannsberg Arvéd¹ levele, Budapest, 1968. VII. 14.)*

2017-ben viszontagságos út után érkeztünk fel a Büdösbe – hármásban Annákával². Kirándulni, gombászni nem tudok már, fáj a lábam és szédülök. Üldögélek a kertben az asztalnál, és nézelődöm. Arra gondoltam, hogy én vagyok az utolsó a családban, aki tudja ennek a háznak és a benne valóknak a történetét.

Nem mindennapi történet, ezért le kellene írni. Tíz nap alatt betelt egy nagy füzet – a leírást emlékek, tréfás kis történetek egészítik ki emberekről, állatokról.

Házat senki sem tud egyedül építeni – tartja egy mondás, és így igaz. Ez a ház is családi és baráti összefogás eredménye.

A szeretetnek sokféle megnyilvánulási formája van – egy emeletes ágy, felhasogatott aprófa, egy kép, egy terítő.

Ez az írás az alkotó szeretet története.

HOGY KERÜLT A LÁM CSALÁD A BÜDÖSBE?

Szüleim annak idején a Bucegi-be, a Fogarasi- és a Szebeni-havasokba kirándultak. Gyermekkorom nyaralásaira visszagondolva, csak a Hohe Rinnére (Szebenjuharos, Páltiniş) emlékszem, és egy kolibicaira (1943, Észak-Erdély visszacsatolása után, amikor határ választotta el Kolozsvárt a Déli-Kárpátoktól).

1 Lám Béla és Reményik Sándor közös jó barátja. Közgazdász és ornitológus.
2 Annaka – leányom, Hantz Anna.

Amikor a Kőkert utcában laktunk, minden vasárnap kirándultunk édesapámmal és Ilikével³ a Bükkben. Amikor a Huba vezér (George Enescu) utcába költöztünk, a Bácsai-torok környéke volt közelebb hozzánk, oda járogattunk. Édesanyám artrózissal szenvedett és visszeres is volt a lába. Egy alkalommal konzultációra ment Fazakas ortopéd professzorhoz, aki csíki származású lévén, ajánlotta a székelyföldi mofettákat, Tusnádót és a szentimrei Búdöst. Szüleim 1963-ben jöttek fel először. A magánvillákat államosították, működött egy kávéházi napi három étkezésre, és egy üzlet, amiben tulajdonképpen ugyanúgy semmit sem lehetett kapni, mint a városban. A telepen nem volt villany, volt ellenben egy mofetta és meleg ásványvizes kádfürdő. A víz kéntartalma miatt volt gyógyhatású.

Akkoriban az volt a kormányzat álláspontja, hogy az ország „önellátó” legyen. Fellendült a bányáipar, a balánbányai rézkitermelés, és elkezdődött a cinnobaritnak (higanyércnek) a kutatása is. Feltételezték, hogy a Búdös területén egy törésvonal mentén lencse formájában található az érc. Erre alapozták a kitermelést. Úgyahogy megcsinálták az utat, az üdülőtelep, mint olyan, megszűnt, külszíni fejtést indítottak Moldvából hozott bányászokkal, akik a szezon lejártával kirabolták a hátramaradt üres házakat.

A telep szentkirályi oldalán, ahol ma az üzlet van, működött abányavállalatnak egy kávéházi, mi is onnan vettük a kosztot. Volt a vállalatnak egy generátora, amelytől lehetett áramot kapni, de nem állandó jelleggel. A vidék szép, szelíd, Anyukának megtetszett, talán segített a mofetta is az elején, a lényeg az, hogy 1965-ben leelőlegeztek egy telket az öreg Merzától, aki azt állította, hogy az ő területét nem államosították.

Ma is csodálom azt az optimizmust és akaratereőt, amivel szüleim idős koruk ellenére lehetetlen körülmények között házépítésbe fogtak.

Szüleim a harmincas években Ausztriában sieltek. A búdösi házat a kitzbücheli panziók mintájára tervezték. A menasági építőknek édesanyám nem tudott fényképet mutatni. Nézeteltérés a tető felhúzásakor lett. Az osztrák házak ereszei szélesebbek a nálunk megszokottnál. Az

3 Zsizsmann Ilona – osztálytársam, barátnőm.

épületeknek a tetők adják meg a jellegét. A menaságiak az Istennek sem akarták ennyire kihúzni a tetőt. Ők ilyen „csúfságot” nem csinálnak. A végén valahogy kiegyeztek, a homlokzat összhatása harmonikusra sikerült. A család örömére 1970 őszére felépült a cseréptetővel fedett, kőalapon álló, kétszintes gerendaház a Büdösben.

A gerendaház lakhatóvá tételére ajtóra, ablakokra, bútorzatra volt szükség. 1970-től elkezdődött a családon belül és a baráti körben a belső „építés”, a berendezés beszerzése, ami tulajdonképpen mind a mai napig tart.

Az alábbiakban elmesélem a házban található érdekesebb tárgyak, faldíszek, képek, festmények történetét.

A veranda üveges ajtaján belépve, rögtön jobb kézre egy *pléh ler* található. Édesanyám hozatta fel kb. 40 évvel ezelőtt egy megépítendő kályha számára. A kályhát egy más méretű lerrel építettük meg – így ez megmaradt, de fontos funkciót tölt be napjainkban is. Ő lett a büdösi „Harács” (kolozsvári lakásunk kis kamrájának adta ezt a megnevezést egy barátom jó humorú lánya, aki a felvételi alatt nálunk lakott, mikor egyszer látta, hogy takarítok benne és rendezgetem a sorbanállásokkal szerzett tartós élelmiszert, amit sikerült „összehirácsolni” a nyolcvanas évek kolozsvári boltjaiban a család különböző tagjainak). A „Harács” „egérbiztos” – van benne liszt, cukor, makaróni, pudingpor –, a váratlanul ideérkező 1-2 napig nem hal éhen.

A jobb oldali fal mentén *felhasogatott fa, tűzgyújtó lécek* – a gondoskodó szeretet bizonyítékai. Aki elmegy, aprófával gondoskodik az utána jövőről.

Az ellentétes oldalon a XXI. század szerzeménye, a *jégszekrény* nélkülözhetetlen, különösen az utóbbi évek meleg nyarai miatt. Felhozatala annak idején az útviszonyok miatt „megért egy misét” – ahogy mondani szokás. Csoda, hogy kibírta a Volkswagen.

A kicsiszobában évekig szolgált fekvőhelyül a családtagok részére az 1930-as évekből a Lám családtól visszamaradt, világháborút, pesti ostromot átvészelt, összezsukható sodronyos pléh-támlás, ún. „cseléd-ágy”. Valami berendezéstörténeti múzeumba kellett volna adjam (ha annak idején lett volna ilyen) – a szomszédoknak szükségük volt rá, helyét egy új emeletes ágy foglalta el.

A falakon három említésre méltó tárgy látható. *Egy textília* – képzőművész nővérem, Koszinka⁴ ajándéka. *Egy panno* – 2008 karácsonyán készítettem a családkról, *A Búdös története képekben* címmel, egyedi felvételek szüleimről, akik létrehozták ezt a házat, és az évek folyamán itt nyaraló család aprajáról és nagyjáról. *Egy könyvespolc*, három nyelvű könyveivel. Itt van édesapám, Lám Béla *A körön kívül* című regényes életrajza, magyar és német meséskönyvek azt unokáim részére, és orosz nyelvű irodalom, Goncsarov, Tolsztoj, Kuprin művei. Ezeket én olvasom. Hozzátartozik a büdösi napokhoz, és egyben édesanyám⁵ emlékét is őrzik.

A konyharésszel kibővített nagyszoba falain is vannak kedves emlékeket idéző tárgyak, képek.

A bejárati ajtótól rögtön balra látható berámázva Samsi⁶ unokám egy rajza (6 éves lehetett, amikor készítette), különböző színű gombok különleges elrendezésben. Nővérem megállapítása szerint művészi érzékkel készült rajz – de orvos lesz belőle, nem grafikus.

Egy fenyőgyökér-kombináció és egy fenyőkéregből készített fakanál-tartó (Péter fiam alkotásai). Egyedi darabok.

Nővérem, Jeney Lám Erzsébet akvarellje – büdösi erdőrészlet – üveg alatt, berámázva, halála után felhoztam, hogy lélekben mindig velünk legyen.

A legtarkábbak és legérdekesebb származásúak a konyhafelszerelés tárgyai. A nagy porcelántálak és egy nagy laskaszűrő a schellinbergi Klamer háztartásból valók. Anyatársam hat személyre kellett tálaljon mindennap. A család kivándorolt Németországba – a tálak és a laskaszűrő maradtak a Búdösben.

Változatos képet mutatnak az evőeszközök. Van itt az 1930-as évekből maradt alpakka villa, a moszkvai GUM-áruházból való (1965) műanyag nyelvű villák, kések, rosszul kinéző, de kellemes fogású alumínium nagykanalak. Andris⁷ vette őket egy alkalommal Borzești-en. Olyanok is szegények!

4 Jeney Lám Erzsébet

5 Édesanyám, Kassiad Erzsébet orosz származású.

6 Klamer Sámuel

7 Hantz András

Rendezgetés közben, 2017-ben rábukkantam egy 1930-as évekből származó rugós habverőre! Édesanyám háztartásából való – tartozott még hozzá egy sárgaréz üstöcske, ez elveszett. Nagyon megörvendtem a habverőnek, emlékeztem a fogására, magam előtt látom a készülő habot, a születésnap torták alapanyagát.

A lépcsőházban két említésre méltó tárgy van – illetőleg függ a falon. Egy *pléből készült kürtőskalács-sütő* a '70-es évekből, a szomszédék sütőjének mintájára készítettem. Fából faragottat akkor még nem lehetett kapni. Van egy újabb, fából faragott is – Péter fiam vette. Ő tudományosan is elmélyült a kürtőskalács-problémában, könyvet is írt róla. Kisült, hogy mindenféle változata van a dorongon sütött tésztának. Nekem két-három évre volt szükségem, hogy a készítés titkait megtanuljam. Ma már az egész család süti, Heidelbergben is nagy sikere van.

Harcsafűrész. Kiment a divatból, de annak idején édesanyám sok pénzt fizetett érte. K. Gergely barátunkat 40 évvel ezelőtt úgy ismertem meg, hogy átmentem a szomszédba valakit hívni a fűrész másik oldalára, ugyanis egy ember harcsával nem fűrészelt. Gergely vállalkozott rá, hogy „besegít”, ahogy itt mondják. A fát felfűrészeltük, közös erővel a barátságot is megkötöttük sok évre.

A teraszon kapott helyet a kárpitozott kis szék háttámlával. Mondják, kényelmetlen a rajta ülőnek, kinyomja a veséjét. Én szeretem, nekem kényelmes. A történetét is ismerem. Ez is világháborút, a pesti ostromot megjárt portéka. 1945-ben nővérem, Koszinka iskolaszéke volt. A Református Leánygimnáziumban 1945 tavaszán már megindult a tanítás, csak a bútorzat volt hiányos. A tanulók otthonról kellett vigyenek maguknak széket. A nővérem az érettségi diplomával a székét is hazavihette. Most annyi fontos helyről a Búdösbe került szegény. Történetét rajtam kívül senki sem tudja. A fiatal, új tulajdonosok majd kiszuperálják. A tárgyaknak is megvan a maguk sorsa.

A KERT

Az eltelt ötven év alatt talán a kert változott leginkább. Az évek folyamán fenyőket és nyírfákat ültettünk és vágunk ki, évelő virágtövekkel díszítettük a szép kis tisztást. Annak idején édesanyám a bejárat elé 2-2 kis fenyőt ültetett. Egy-két évig szép volt, de aztán a fenyőcskék

elkezdtek nőni, míg anyuka ki nem szedte őket. Az utca felé dupla fenyősor volt, 1987-ben nővéremmel a belső sort kivágtattuk, a külső soron lévő fenyőknek levágtattuk a csúcsát, hogy besüssön a nap a nagyszobába. A fenyőnyírást 2-3 évenként meg kell ismételni. 2016-ban sikerült egyet megejteni. 2017-ben nem láttam szükségét.

A ház elé a szomszéd Kerekes bácsi szerzett anyukának egy kis nyírfacsemetét. Orosz nosztalgia! Ez 2000-re óriásira nőtt, és letört a csúcsa. Ki kellett vágatni. Nem akartam nyírfa nélkül maradni, de a Búdösben nagyon ritka a csemete. A végén Lacika, a juhász, aki minden héten Erdőfüléről jött a sajttal, hozott nekem egyet, és be is ásta. A Szabó úr oldalán is van két fácska. Az egyiket Tata⁸ és Samsi⁹ hozták valahonnan a Búdösből, egészen kicsike volt, most, 2017-ben 6 méter magas.

A kert harmadik nyírfácskája csak embermagasságú, nem tudom, ki hozta és ültette. Októberben mindig ide gondolok. A nyírfácskák levelei aransárgára színeződnek. A sötétzöld fenyő alapon szép lehet, de október végén soha nem sikerült feljönnöm a Búdösbe. Most, szeptemberben a levelecskék minden kis szellőre megremegnek és csillognak a napsütésben.

Édesanyám fenyőcsemetékkel ültette körül a telket. A fő ültető kunoaöcsém kollégái voltak. A fenyők gyorsan nőttek, ágaik elzárták a kilátását, a ház környéke árnyékos lett és komor külsőt kapott. Ekkor elkezdtük a sorozatos ritkítást. Kerítésoszlopok lettek belőlük és el is tüzeltük egy részüket.

A ház melletti nagy fenyő az évek során kezdett mind terebélyesebb lenni. Egyik ága már a kis szoba ablakát is eltakarta. 2010-ben vettem észre, hogy kezd kiszáradni a csúcsa. Ez a fenyő elhalásának a jele. Nem akar tovább nőni. Sok utánajárásába került, míg a végén egy szentimrei vállalkozó kivágta. Pusztá lett a hely, még nem szoktuk meg a hiányát, de látva a 2017-es vihar kárait, talán mégis jól tettük, hogy kivágtattuk.

Elöl, a kert jobb oldalára Andris ültetett két ezüstoffenyőcskét. A Kismedvéből¹⁰ hoztuk őket. Az egyiket ellopták! A másikat sajnos

8 Tata – a nagytata Hantz András.

9 Klamer Sámuel, idősebb unokám.

10 Egy irtás családban használatos neve.

megütötte a 2017-es vihar, de él, csak a csúcsa sebesült meg. A nyugati oldalán hátul van egy mogyoróbokor, Kolozsvárról hoztuk. Szépen fejlődik, ősszel rozsdabarna lesz, de sajnos nem terem. Kanmogyoró, ahogy Hantz nagytata mondaná. Nem tudok a mogyorófákról semmit. Tényleg van termő és nem termő bokor? Akármilyen, nem vágjuk ki, mert szép és színt hoz a fenyők közé.

Hátulról egy sor 60-80 éves fenyő zárja a telket. A középső nagynak egy évben sikerült egy vállalkozó fiatalemberrel levágtatni az alsó ágait. Talán ezt a sort is meg kéne ritkítani, hogy világosabb legyen a kert. A hátsó részre is ültettünk két kis ezüstoffenyőt. A csemetéket K. Gergely erdejéből hoztuk. Az egyik csodaszép, szimmetrikus ágakkal, a másik nem akar nőni.

Az édesanyám által állíttatott WC helyén vadrózsa nő! Mi 2000-ben csináltattunk egy újat, háttal az országútnak. Tágas, elegáns. A fedelet Sami¹¹ csinálta meg a maradék linóleummal, Andris festette le spenótzöld és türkizes színekkel – minden maradék festéket fel kell használni jelszóval.

2010-ben, márciusban jöttünk fel, a csíkszeredai piacon árultak orgonacsemetéket. Vettem egyet, és a budi sarkára ültettem, remélve, hogy majd megnő és a virágai illatozni fognak. Az orgonácskáról egy-két évig el is feledkeztem, 2016-ban látom, hogy nagyon satnya szegényke. A fenyők miatt árnyékos a hely, és nem kap elég napot. Előre ültettük a ház sarkához. 2017-re nem pusztult el, de gyengécske. Talán nem bírja a hideg teleket.

Régi fényképeken látni, hogy függőágy volt felállítva a bejárattal szemben. Unokaöcsém hozta valamikor a hetvenes évek elején. Két cövek közé feszítettük ki. A bejárattal szembeni dombon nőtt két kicsi fenyő. Alsó ágait levágtuk, a két törzset meghagytuk és hintát csináltattunk belőle. Tomi¹² rengeteget hintázott annak idején.

Virágok közül csak encián és a margaréta nő a ház körül. Egy nagy enciánbokor van a kert alsó sarkában, egy másik volt az asztal melletti nyírfa aljában. Ezt 2017-ben lekaszálták. A tűzhely melletti oldalba mi ültettünk enciánt. Megmaradtak, pedig nem a legideálisabb hely. Az enciánt nehéz gyökerestől kiszedni, és vízigényes is. A legszebb

11 Vejem, Klamer Samuel.

12 Klamer Thomas Áron – kisebbik unokám.

enciának a „Hiroshima”¹³ aljában, a patak közelében nőnek. Augusztus végén kék a hely.

A ház melletti margaréták kolozsvári kertemből valók. Úgy látom, itt szeretik a helyet, 2017 szeptemberében virágozva találtam őket. Említettem már, hogy 2010-ben, márciusban voltunk tatával fent a Büdösben. Krókusz és anemóna virágozik a kertben. Gyönyörű. Katri¹⁴ a nyolcvanas évek végén egy mászókát csináltatott a lányok számára. Ez később futball-kapuvá minősült a fiúknál, aztán egy évben összedőlt. A fiúk-lányok megnőttek, nem csináltattuk újra.

A Büdösbeli társasélet központja a külső, 2 méter hosszú asztal. Egyszerű deszkalap falábakkal. Az évek során ezeket már kétszer cseréltük, utoljára 2014-ben javítottuk. A deszkalapot linóleummal borítottuk, én erre mindig vászonterítőt tettem. Egy évben Eszter¹⁵ azzal lepett meg, hogy hozott egy szép margarétás terítőt. Biztos, Pesten vette, mert Romániában szép linóleumos asztalterítőt nem lehet kapni. Minél többen üljük körül, annál boldogabb vagyok. Ebédek, vacsorák, csendes esti kintlét helyszíne.

A telket az utca felé léckerítés védi. Betonba állított vasrudak közé kerültek a kb. 1 méter magas lécek. Két évig készült, többrendbéli vállalkozóval. Hol megloptak, hol becsaptak. A végén csak elkészült. Fáradt olajjal Andris festette le. 2017-ben kis javítást kellett rajta eszközölni.

HOVA LEHET KIRÁNDULNI A BÜDÖSBŐL?

A Kakukkhegy. A Büdös és Tusnád között fekvő 1400 méteres szubvulkán. A Büdösből indulva le kell ereszkedni a Bányapatakára, vagy meg kell kerülni ezt. Átmenve a Fekete-pusztán, egy ritkás erdőbe jutunk, ahonnan már látszik a csúcs. Én csak egyszer voltam a Kakukkhegyen egy nagyobb társasággal, egyedül meg sem kapnám az utat. Szép a kilátás onnan az egész Olt völgyére, főleg Tusnádra és a Várhegyre, de ilyen szép kilátás van a sokkal közelebbi Nagykilátóról is. A medvék miatt egyedül, de még kettesben sem ajánlatos túra.

13 Egy irtás neve családi használatra, a kidöntött erdő állapotára utalva.

14 Unokahúgom, Pozsony Katalin Rita.

15 Dancsulyné Fodor Eszter

A Bányapataka. Szűk, V alakú völgy. A patak nem olyan bővizű, mint a Retyezát vagy a Szebeni-havasok patakjai. Sűrű fenyőerdő borítja a völgy mindkét oldalát. Ezért a hely egy kicsit félelmetes. A felfele vezető út jobb oldalán van egy beomlott bányabejárat. Feljebb, a völgyben látható a „madártemető”, egy széndioxid-kénhidrogén gázkeverék kitörési helye – ha véletlenül túl alacsonyan repülnek felette a madarak, megöli őket a gáz. A patak bal oldalán, kb. a Büdös magasságában 2007-ben egy vihar kidöntötte az erdőt a hegyoldal jó részén. Az évek folyamán az irtás málnássá szelídült, egy időben ide jártunk málnászni. Samsi és Julia 2016-ban itt láttak medvét. Csendben mentek, a medve ijedtében két lábra állt, és elbődült. Persze, nagyon megijedtek, visszafelé vették az irányt, Samsi le is rajzolta a medvét a vendégkönyvbe. A német leánykának nagy élmény lehetett, de rosszabbra is fordulhatott volna. A Bányapatakáról meredek hegyi ösvények vezetnek fel a telepre.

A Kis- és a Nagy-Medvés. Két irtás. A „Medvés” jelzöt mi adtuk, térképen nem szerepel. A magasfeszültségű oszlopok irányába kell menni. Leereszkedünk a telepről a Nagypusztáig. A Pusztá bal sarkából egy út vezet egy erdősávon át az ún. Kis-Medvésig. Ez egy hajdani irtás sziklás hegyoldallal. A sziklák között nő a legszebb málna. Egy kedves jelenet jut eszembe, amikor Kis-Medvésre gondolok. Én Annákaival a sziklák közt málnászom, Samsi alszik egy pokrócon a málnatövek alatt (3 éves lehetett), a nagyapa őrzi Samsit, hogy el ne vigye a medve. A Nagy-Medvés tulajdonképpen a Kis-Medvés folytatása. Szentkirály felé ereszkedő meredek hegyoldalon húzódó irtás. Nagyon rég nem jártam arra, most már biztos fiatal erdő borítja.

Gesztenapuszta. Útjára rögtön a telepet jelző táblánál kell betérni, árokszerű szekérút. Annáka, Katri és Anja (az akkori finn egyetemi lektor) itt láttak medvéket. Kettőt. Az árok felett az egyik fel is állt két lábra, de úgy látszik, nem találták a három csajt veszélyesnek. A lányok szétfutottak, a medvék békésen elcammogtak a helyről. Nem tudom, Anja látott-e medvét Finnországban.

Az út kissé emelkedik, majd leereszkedik egy patak völgybe, majd ismét emelkedik és kiér a Pusztára. Itt mindig eszténa van, vigyázni kell a kutyákra. A Pusztát balról megkerülhetjük, majd egy erdősávon

átmenve szép fenyves-bükkös erdőrészhez érünk. Itt sok szép málna van, az úton gomba, gyakran szoktunk erre járni.

A Gesztenapusztához két történet kötődik, egy medvés és egy őzikés.

Itt láttam életemben először medvét a vadonban. Már visszafelé tartottunk Petivel (Péter fiam 6-8 éves lehetett), a medve keresztezte az utunkat. Kuttyák kergették fel a hegyoldalon. Én csak a döngő földet észleltem és a medve hátulját láttam, ahogy fut felfelé. Szerencsére Petit nem rohanták le, sem a medve, sem a kuttyák. Kissé megijedtünk, de olyan pillanatok alatt történt az egész, hogy nem is volt időnk felfogni a veszélyt.

Az őzikés történet már sokkal szelídebb. Délután mentünk fel hármásban: Andris, Peti és én a Pusztára tejért. Az eszténa közelébe érve egy kis fiatal őzike futott elénk, engedte magát megsimogatni, fényképezni. *Az irisórai szarvas* jutott eszembe, Áprily verse:

„Gáncsot vető boróka-rengetegben
Akadtak rá a csorda-pásztorok.”

Ezt is valahol az erdőben találták a pásztorok. Nem mindenkinek adatik meg, hogy egy versben megírt történetet eleven valóságban megláthasson!

A Nagykilátó. Környékét már szinte egészen beépítették. A kilátót már nagyon régen lebontották. A légifotózás idejében már nincs szükség háromszögelési pontokra. Most valami radarállomás van a helyén. Autóval járható út vezet fel hozzá. A radar épülete mögött megmaradt a szikla, ahonnan szép kilátás nyílik a sűrű erdővel borított völgyre és a Hargitára. Itt támadták meg Petit és Samsit a darazsak – szerencsére nem esett bajuk, noha a darázs csípése veszélyes.

ELTÉVEDÉSEK

A Büdösben nincs turistajelzés. Akik ott kirándulnak, általában „öslakók”, az újoncok szájhagyományra alapoznak. A családban három eltévedés története ismeretes.

Az egyik Andrissal történt, egy délután, a hároméves Annakával a nyakában. Akkor még az állami villákban laktunk a telepen. Andris a házzal szembeni erdőszélre akart csak menni, de úgy elkavarodott, hogy egy adott pillanatban nem találta az irányt a telep felé. Nagyon megijedt, mert már kezdett sötétedni. Végül valami hangokat hallott,

kisült, hogy nagyon közel volt a házakhoz, de az erdőben nehéz az irányt tartani. Hazatérve persze nem szólt semmit, csak hetek múlva derült ki a történet.

A második eltévedés velem és Péter fiammal esett meg. Története a következő: járt a Büdösbe egy Herta nevű szász hölgy Kolozsvárról. Hallottuk, hogy minden évben meglátogatja a német katonák sírját. Engem különösebben nem érdekelt a dolog, nem volt időm ezzel foglalkozni, de Petinek felkeltette az érdeklődését, és egy alkalommal mi is elindultunk megkeresni a sírokat. Az útbaigazítás úgy szólt, hogy valahol a Gesztenapuszta mögött találhatóak az erdőben. Állítólag az 1944-es visszavonulásakor szakadtak le a csapattól, és itt bújkáltak. Remélték, hogy hamarosan vége lesz a háborúnak, félték feladni magukat? Nem lehet tudni. Talán lelőtték őket, talán öngyilkosok lettek. A sírok felett se kereszt, se fejfa, csak három kis halom. Peti talán írt a német hadifoglyokkal foglalkozó társaságnak valahová Németországba, de azok nem mutattak nagy érdeklődést, úgy emlékszem. Három anya évekig várhatta a fiait. Hány ilyen névtelen sír van még Erdély-szerte! Torockó határában egy honvéd sírról beszéltek az öregek. Tudtommal az is feltáratlan. A sírkereséssel úgy eltévedtünk, hogy nem találtuk meg az irányt a Gesztenapuszta felé. Végül Peti – mint a mesékben – felmászott egy fára, noha sűrű erdőben levő fenyőre nagyon nehéz felmászni, mert nincsenek alsó ágai – és meglátta, hogy nem vagyunk messze a nagy úttól, ami a Büdösbe visz. A telepre 4-5 kilométert kellett visszagyalogolnunk.

A harmadik eltévedés szintén Andrissal történt 1999 nyarán. Hatan: Andris, jómagam és a négy gyerek (Viola¹⁶, Bori¹⁷, Samsi, Tomi) elindultunk málnászni és gombászni a „Hirosima” felé. Én a gyerekekkel fenn maradtam az irtás szélén, a gombászás és málnászás csak ürügy volt egy délutáni sétára, Andris egy nagy fehér vödörrel elindult gombászni. Úgy tervezte, hogy körbejárja az irtást és visszajön értünk. Én nem izgultam, gyerek nem volt velem, majd csak hazajön, gombával vagy anélkül. Amikor már esteledett, és se híre, se hamva nem volt, kezdtem aggódni. Nem vártam rá, a gyerekekkel hazamentem. Egyszer úgy 10 óra felé betoppant, kissé elfáradva, üres vederral. Kisült, hogy

16 Pozsony Viola – unokahúgom.

17 Pozsony Borbála – unokahúgom.

eltévedt, nem találta meg felfelé az ösvényt, elhatározta, hogy toronyiránt elindul lefelé, valahol csak kiköt Szentimre vagy Szentkirály határában. Úgy is lett, a nagy úton aztán felvette egy autó és hazakerült. Jó, hogy 20 évvel ezelőtt még nem volt annyi medve a környéken, mint manapság.

ÁLLATOK, AKIKKEL A BÜDÖSBEN TALÁLKOZTUNK

A medvét és az őzikét már említettem. Nem meséltem a vaddisznóról, aki K. Gergely tisztása felé menet keresztezte az utunkat. Most is Péter ment elől, én utána vagy 10 méterrel, és a vaddisznó most is, akár a medve, Peti orra előtt rohant el. K. Gergely tisztásának alsó végében van egy mocsaras hely, amit nagyon szeretnek a vaddisznók.

Némelykor megjelent teljesen magányosan egy nagy, szürkésbarna vadnyuszi. 2014-ben még láttam, 2017-ben már nem jelentkezett. Elpusztult volna a nyuszi? Különben a fenyves nem a vadnyúl hazája.

Büdösi állandó kedves látogatóink a mókusok, Picur és társai. Volt esztendő, amikor három rozsdabarna és két sötétbarna mókus is jött. Végtelenül kedves kis állatok. Minden évben viszek fel diót, hol diófával rendelkező baráti adományt, hol drága dióbelet a szeredai piacról. Nem félnek az emberektől, kicsi, hideg lábacskaikkal rámásznak a kezedre és onnan veszik el a diót. Olyan is volt, hogy az asztal mellett ültem, és éreztem, hogy a mókus ráugrott a vállamra.

A telepen híre ment, hogy hozzánk járnak mókusok. Egy reggel egy férfi jelenik meg a kertben, egy kislánnyal kézenfogva, a leánykánál zsákocská néhány szem dióval. Mókust jöttek etetni. Elmagyaráztam, hogy a mókusok nem laknak nálunk, csak enni jönnek meghatározhatatlan időben, és nem hívhatom őket, mert nem hallgatnak a hívó szóra. Javasoltam, üljenek le a kertben, és várjanak csendben, hátha megjönnek Picurék. Hát pont aznap csak délután jelentek meg a haszontalanok, a kis pesti leányka meg csalódottan ment el.

Sajnos, nem ismerem eléggé a madarakat. Pedig Béldi Miklós ornitológus barátom volt, megvan a könyve is, de nem vettem a fáradságot, talán időm sem volt a madarak tüzetesebb megfigyelésére, sem a kolozsvári kertemben, sem a Búdösben. Tavasszal csak egyszer voltunk a Búdösben, 2010 áprilisában. Végtelen sok madár énekelt reggeltől estig. Ez a párválasztás, fészekrakás időszaka. Ahogy megér-

keztünk, hátramentem kinyitni egy ablaktámlát. A villanyóráról nagy ricsajjal egy rigóforma madár szállt fel. A villanyóra az eresz alatt van, a madárka biztos védett helynek gondolta fészekrakásra. Megzavartuk. Három-négy napig körbejártuk a házat, hogy hátramehessünk, de a madárka nem jött vissza. Szeptemberben madárdal nincs a Büdösben, de madárlátogatóink voltak – egy szajkópár. Rájártak a mókusoknak kitett dióra. Egykettőre felhabzsolták és eltűntek. A mókusoknak egy másik adagot kellett kitenni. A kis diómorzsákat felszedték a cinkék.

Télen biztos fenyőmagot esznek a cinkék, itt sok a tobozos fenyő.

A kutyák. Évekig csak juhászkutyákat láttunk az esztenák környékén. Kutya nem volt a közelünkben. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt a felső szomszéd lovasszekeket hozott fel, fa- és kőhordással foglalkozott, az istállója elé pedig kutyát kötött ki. Évekig nem figyeltem fel se a szomszédra, se a kutyáira, míg egy évben, talán 2002-ben egy siralmas kinézetű, csimbókos, kedves kis pofájú, fehér-fekete, hosszú szőrű kutyus kezdett hozzánk átjárni. Kisült, hogy a felső szomszédé, nincs megkötve, háza sincs, enni se adnak neki. Egy székelykeresztúri hölgy eteti, aki a szomszédunkban lakik. Andris és Annáka látták, hogy szeptember eleje lévén, a szomszéd szekereستől, lovastól lemegy a faluba, a kutyus futott utánuk, de ők visszakergették. A kutya ottmaradt, étlen-szomjan, gazda nélkül. A székelykeresztúriak tömbházban laktak, nem vihették magukkal. Rémes kinézése miatt ők keresztelték el Csufinak. Andris és Annáka kérésére beleegyeztem, hogy mi vigyük haza. Csufi kolozsvári „buletint” kapott a Bolintineanu utcába. Dr. Madaras Péter 3-4 évesnek saccolta és március 15-ét írta be születésnapjának az igazolványába. A normális kosztozástól rendesen kinőtt a szőre, járt kutyafodrászatba, nyaranta le kellett vágatni a szőrét. Az udvaron, a veranda alatt volt a háza, kiláthatott az utcára, de soha sem ment ki, ha nyitva felejtettük a kaput, akkor se. Talán félt, hogy nem engedjük vissza? Megtanulta a jobb mancsát emelni, ha kellett neki valami. Hideg, esős időben bent aludt az előszobában. Utálta a bicikliseket, imádta a kekszet. Egyszer Medgyesen járva (akkor még volt ott pár szász család), a házak kapuján háromnyelvű feliratot láttunk: *Bissiger Hund – Câne rău – Harapós kutya*. Egy karácsonyra Csufi portréjával Könczey Elemér elkészített egy ilyen táblácskát és kitettük a kapura. Csufi különben közkedvelt lett, volt, aki csak

társalogni állt le vele, volt, aki kekszet hozott. Két-három évvel ezelőtt valami furcsa allergiát kapott, a végén kortizonnal kezeltük, de nem javult az állapota. Szeptember végére lebénult a két hátsó lába, nem bírt felállni. Egy szőnyeggel huzigáltuk, fekvé próbáltuk etetni, nehezen ment. Az orvos tanácsára, hogy ne szenvedjen, mert jobban már nem lesz, szeptember végén elaltattuk. Kutyakorban ő is nyolcvan felé járt, mint a gazdája. A kertben a spirea bokor alá temettük.

Már 2014-ben Annáka észrevette, hogy ez a bizonyos felső szomszéd rövid láncon tart egy kutyát, nincs háza és ezt sem nagyon etetik. 2017-ben ugyanez a helyzet, az istálló elé kikötve, rövid láncon egy nagytermetű kutya, szelíd, egyik füle megcsonkítva. Annáka eteti, a gazda most is napokra lemegy a faluba, a kutya étlen-szomjan, megkötve, az istálló előtt – tulajdonképpen halálra volt ítélve. Annáka nem bírta elviselni a gondolatot, hogy ha mi elmegyünk, az állat elpusztul. Lement a faluba, megvette a kutyát, és egy barátja autóval lehozta Kolozsvárra. Ruzsdi – mert így hívják – szelíd, hálás, ragaszkodó. Először a terv az volt, hogy itt beadjuk egy kutyamenhelyre. De hova? Annáka egy hét alatt annyira megszerette, hogy elhatározta, hazaviszi Heidelbergbe. Ruzsdi német kutyapolgár lett. Micsoda karrier! A Búdösből egyenesen Heidelbergbe! Katri szerint, mert ő is ügködött Ruzsdi sorsa felett, a kutyának megváltozott a karmája.

Különben büdösi kutyasors! 2016-ban volt egy kutyás száma a *Korunk*nak, sokan írtak bele kutyatörténeteket, többek között a Csík-szeredai Állatvédő Egyesület elnöke, egy hölgy. Arról a tarthatatlan helyzetről ír, hogy állítólag a pásztorok, amikor bejönnek a nyájjal a faluba, a kutyák egy részét otthagyják, mert nem akarják őket télen etetni. Hogy igaz-e vagy sem, és milyen mértékben, nem tudom, tény, hogy 2012 telén Annáka fent járt a Búdösben. Az autójukat pillanatok alatt körülvette vagy öt kutya, féltek kiszállni. A végén három napig mást se csinált, mint főzte a puliszkát a kiéhezett kutyáknak.

Farkasról, rókáról a Búdösben nem hallottam.

A BÜDÖS NEVEZETESSÉGEI

A Búdös nevezetességét, nevét és fürdői mivoltát a mofettáinak (utóvulkáni működés, gázömlés) köszönheti. Kettő is van belőle. Egy „nagy”, amit úgy húsz évvel ezelőtt javítottak, bővítettek. Mostanra

elhasználódott, falait összefirkálták, de megmaradt a társadalmi kapcsolatok kialakítási helyének. Általában csak 10-20 percig szoktak bent állni a betegek, mégis, a suttogó hangú beszélgetésekből, 3-4 nap alatt mindenkiről mindent meg lehet tudni. Vannak a gödörnek „állandó jellegű” látogatói, akik rendszeresen, kúraszerűen, naponta kétszer járnak, és vannak rendszertelenül látogatók, vagy csak kíváncsiságból benézők.

A „kismofetta” az eredeti. A régi bányabejárat mellett egy ajtó nélküli kis kamrának tűnik, általában csak két-három öregasszony kuporog benne. Én csak kíváncsiságból szoktam benézni. A kis mofetta mellett van egy lábáztató is, 1 méter mély gödör, amelyben kb. térdmagasságig bugyborékoló ásványvíz van. Állítólag jótékony hatású a visszeres lábra – én nem próbáltam ki.

A régi kismofetta mellett, az „átkos” idejében volt egy kádfürdő. Amikor hidegebbre és esősebbre fordult az idő, mindig elmentünk a fürdőbe. Ez 1989 után megszűnt, hogy miért, azt nem lehet tudni. Azóta az épület is összeomlott. Aztán láss csodát! 2012-ben vagy 2013-ban egy év alatt felépült egy szépen megtervezett fürdőhelyiség, földig érő termopán ablakokkal. 2016-ban a csoda elhagyatva, az egyik ezreket érő ablaka elrepedve, a belseje befejezetlen. 2017-ben ugyanez a helyzet. Ki felel ezért? Rossz volt a számítás, többbe kerül, mint amire számítottak, vagy a dolgoknak lába kelt? Kár.

Más nevezetessége a Büdösnek az új aszfaltút végén, a „terra finitá”-n épült szépen megtervezett színpad, egy hely, ahol zenekarok, kórusok léphetnek fel. A nagyérdemű a színpaddal szemben padokon foglal helyet. A terület egy kissé lejt, ezért a padon ülők lent érzik magukat, de seba, lehet cukorvattát kapni, sört, kürtöst és főtt kukoricát. Hála a hangosításnak, még a Feketepusztáról is lehet követni a műsort. Szerencsére csak évente egyszer-kétszer. Hogy mit szólnak hozzá a medvék? Nem kérdezték őket. A hangosítást kéne szabályozni, de végeredményben az ötlet nem rossz.

2017 viharos esztendejében történt a házzal az első komoly baj. Tornádó pusztított a Büdösben, a házra a déli oldalról rázuhant két fenyő. Leverte a ház bal sarkát, eltört egy csomó cserép, újra kellett csináltatni a tető egy részét. Szerencsére a felső szomszéd tudta a Pozsony Feri¹⁸ telefonszámát, ő éppen Zabolán volt, fel tudott jönni.

Megbízta a szomszédot a javítással, és megkérte egy barátját, hogy Kézdivásárhelyről nézzen utána a munkálatoknak. Hála a gyors közbenjárásnak, júliusra a ház működésképes lett. A Pozsony családnak sikerült a nyár folyamán két napra felmennie a Búdösbe.

Mi csak szeptember elején tudtunk felmenni. A házban rend volt, csak a kicsi szobában látszottak a vihar nyomai. Andris tiltakozásom ellenére letisztította és lemeszelte a beázott falrészét (íme, mire jó a muzeális értékű pamacs és más egyebek). Jó, hogy a nedves falon a pótolhatatlan fényképes összeállítás nem ment tönkre!

EMLÉKKÉPEK

(Nagyon sok van. Ötven év nagy idő, ezekből válogatok.)

Nyári késő délután. Én egy nappal hamarabb érkeztem, mint Annakáék, a takarítástól fáradtan ülök a ház lépcsőjén. Egyszer csak nyílik a kertajtó, Samsi áll az ajtóban. Előrefutott. Nem vett észre, én ellenben elkaptam a tekintetét, ahogy végignézett a „birtokon”. Egy pillantásával számbavett mindent. A házat, a fenyőket, a virágokat, mindent, ami hozzátartozik, ami az övé. Talán hétéves lehetett.

Ebéd utáni szieszta. Minden elcsendesedik. Van, aki olvas, van, aki szundizik, vagy fekszik a függőágyban, és nézi a felhőket. Felfigyeltem, hogy napok óta Samsi és Tomi egy vizesüveggel eltűnnek egy kis időre. Nem féltettem őket, mert Samsi már jól tájékozódott és ismerte is a helyet, de egyszer megkérdeztem, hova mennek? Öntözni, Mamó – volt a válasz. Öntözni, mit? A gombát. Száraz, meleg nyár volt, kevés volt a gomba. Felfedeztek valahol egyet, mohával letakarták, hogy más ne vegye észre, és öntözték, hogy nőjön!

A tej beszerzése. A hetvenes-nyolcvanas évek Romániájában nem lehetett tejterméket kapni. Városon végeláthatatlan sorok álltak a tejesüzletek előtt. Aki szerencsés volt, olyan lakónegyedben lakott, ahol kihordták a családonkénti 1 liter tejet. A kihordást külön meg kellett fizetni. Falun sem volt jobb a helyzet. A teheneket be kellett adni a kollektívbe. A családok, hogy tejük legyen, inkább kecskéket tartottak, mert kecske után nem volt kötelező kvóta-leadás.

Egész nyáron fent voltunk a gyerekekkel, kellett a tej. Egy bűdösi „állandó lakos”, Sz. Béla tartott fenn két tehenet, tőle lehetett kapni. A baj csak az volt, hogy a gazda reggel elengedte a teheneket. Azok szabadon kószáltak, és nem tartották be az órarendet, sötétedésre nem mindig jöttek haza. Ilyenkor a gazda egy hosszú bottal a kezében elindult keresni őket, irtásban, erdőben, sokszor késő estig. A kuncsaftok várakoztak. Sokszor több volt a vevő, mint a tej. Ilyenkor szólt a gazda, hogy „csak az tegye le az edényét, aki rendesen bé van szegődve”. Mi a „rendesekhez” tartoztunk, névjegykártyánk a 2 literes alumíniumkondér volt. Formájával, méretével tiszteletet parancsoló, a gazda mindig megtöltötte.

Még egy tejes emlék. A tejet este hoztuk a Gesztenapusztáról. Már nem akartuk felfőzni, kiöntöttük egy lábosba és fedetlenül betettük a kiskamrába. Előre örvendtünk a másnapi tejeskávénak. De, ó, borzalom! Reggel, amikor ki akarom venni a lábost, a tejben egy egér úszik. Az egereket „szárason” is utálok, nem tudom, miért, nekem az egerek semmi rosszat nem tettek, sőt, gyermekkorom egyik legkedvesebb könyve egy egércsaládról szól! De ez a tej–egér kombináció rettenetes volt. A drága két liter tejet ki kellett önteni. Napokig ózdkodtunk a tejtől.

A pisztrángok és a telihold. Gergely szédíti a nyolcéves Petit. A napokban telihold lesz – érted jövök és elmegyünk pisztrángászni a Bányapatakára. Szabad kézzel fogjuk a pisztrángokat! Egész éjjel vártuk K. Gergelyt, mikor a Hold lement és virradni kezdett, feladtuk. Mai napig sem néztem utána, tényleg van-e valami összefüggés a holdvilág és a pisztrángok járása között, vagy csak hiedelem, mert így érdekesebb. Azt hallottam, hogy szabad kézzel is lehet pisztrángászni, ügyesség és tapasztalat kell hozzá. Nem tudom, hogy most, 65 évesen K. Gergely vállalkozna-e rá?

Mária néni. Éveken át Budapestről jött nyaralni a Bűdösbe. Ötven év körüli lehetett, mindig egyedült volt és a Merza-villában vett ki szobát. Ami nekem feltűnt, hogy minden alkalommal gyakran és sokat mosott, és nemcsak a személyes ruháit, hanem ágyneműt, lepedőket. A ruhákat a forrás vizében tisztálta. Egyszer találkoztunk a forrásnál,

és nem bírtam megállni, hogy meg ne kérdezzem tőle, miért kell ennyit mosnia? Mert a büdösi forrásvíztől gyönyörű fehér lesz a ruha – mondta. Mi ez, gondoltam, talán a honvágó furcsa megnyilatkozása? Talán csíki származású és a világháború idején szakadt Pestre? Vezekel? Vagy így éli meg az otthon érzését? A nyolcvanas években már nem láttam Mária nénit.

A hírközlés és a Búdös. 1968-ban a Búdösben nem volt villany, táskarádió, telefon, távol volt tőlünk a világ, eseményeivel együtt. Nem tudtunk Csehszlovákia lerohanásáról, se a bukaresti nagygyűlésről. Augusztus 22-én reggel váratlanul megjött Koszinka egy teli hátizsákkal. A hírek hallatán megrémült, hogy kitör a háború és a család fenn van a Búdösben minden élelemtartalék nélkül. Megtömte a hátizsákját makarónival (más tartós ételmet nem kapott az üzletben) és felhozta, hogy átvészeljük a harmadik világháborút. Az eset tragikomikus. Az események megdöbbentettek. A makarónis, aggódó szeretet-megnyilvánítástól meghatódtunk.

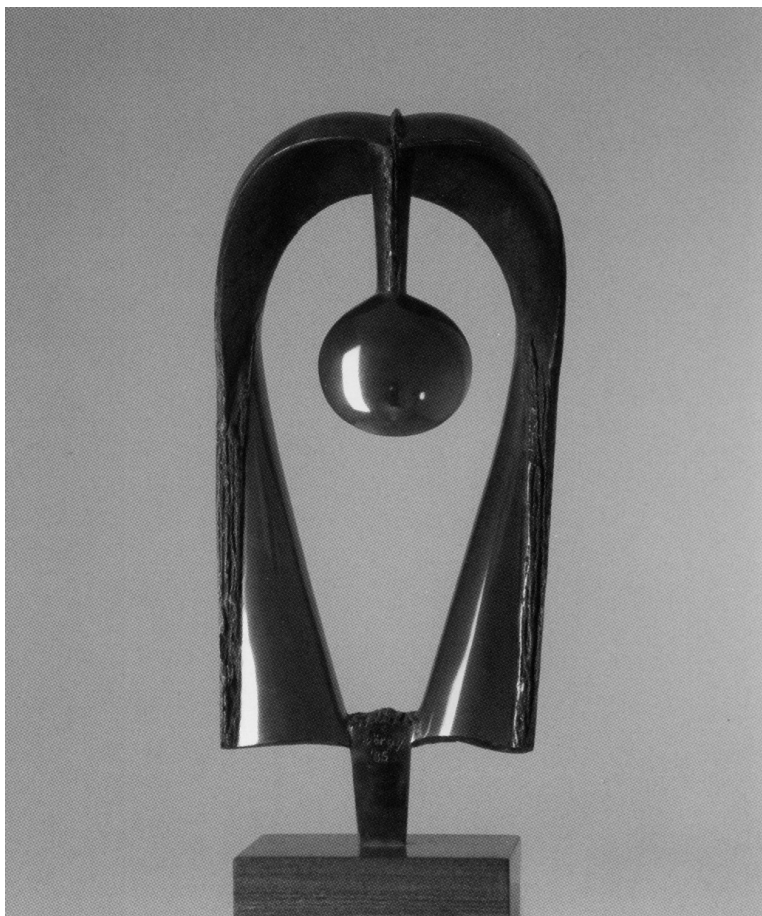
A kolozsváriak szépen beszélnek magyarul, de a nyelv „zamatára” a Székelyföldön figyeltem fel. Ebédétől, vacsorától felállva *Köszönöm a részemet* mondanak. F. Zsuzsa barátnőjéről, akivel vasárnaponként gyakran jött fel, megtudtuk, hogy *suhogó* egyedül él, se családja, se élettársa. El is neveztük magunk közt Suhogónak. A rendes nevére már nem is emlékszem (Mária?, Márta?), csak arra, hogy ő a Suhogó.

A busz Szentgyörgyről Kézdire megy. Sokat kellett várjunk, nagy volt a tumultus. Szidták a sofőrt, miért nem jött pontosan, mert már szinte *elfonnyadtak* a sorban.

Autóval vagyunk Szovátánál, tájékoztatást kérünk az útirányról. „Mennek előre vagy 100 métert, majd *jobbra felfordulnak*” – szól a kedves válasz.

Kolozsváron az emberek magányosak, jobbra kanyarodnak, elfáradnak a várakozásban és az egész ebédet megköszönik, nemcsak a részüket.

Ez az írás visszaemlékezés, de egyben befejezése is egy negyvenéves alkotómunkának. Öröm volt minden évben ültetni, javítani, vagy hozni valamit, amitől kedvesebb, melegebb lesz ez a havasi otthon. Az utódok feladata megóvni, vagy ha tehernek érzik, szép emlékét megőrizni és eladni.

Tükör (1983, bronz)